

де оның мөлшері көтерілмейді. Эмбрион антилотеолитикалық әсері бар тәнді белоктар бөледі. Бұл простагландин $F_2\alpha$ синтезінің торша ішлік ингибиторының жұмысын арттыру арқылы іске асады.

Антилотеолитикалық синтездің негізгі көзі тұқымның трофобласт торшалары. (B.G.Byggers, 1987; H.Gustafsson, 1985). Қазіргі кезде біздің елде де, шетелде де эмбрионалдық өлімді прогестерондық тест арқылы анықтау әдісі кеңінен қолданылады (D.S.Bulman, G.E. Lamming, 1978; W. Hansen, J.P. Dord, 1986; С.А. Рассадников 1985 Д.К. Хусеница 1988). Қан сарысуындағы немесе сүттегі прогестерон концентрациясын радиоиммунологиялық зерттеу, буаздықтың әр түрлі мерзіміндегі сары дененің функционалдық жағдайын бағалауға мүмкіндік береді. J.Laing (1952) мәліметтері бойынша ұрғашы малдарды жоспарлы түрде ұрықтандырды қолдана отырып, оларды белгілі бір уақытта сойып, нәтижесінде сиыр эмбриондардың неғұрлым көп өлімі буаздықтың 3-4 күндерінде болатынын анықтады: бұл кезеңде эмбриондардың 40% өлген.

N.Aydton (1987) өз жұмыстарында эмбриондар өлімінің неғұрлым көп байқалуы буаздықтың 7-8 күндеріне сәйкес келеді, яғни бұл кезде тұқым жатырға түседі және мөлдір қабықтан босайды. Сондықтан бұл қатерлі кезеңде прогестерон деңгейін қалыпты ұстап тұру үшін экзогенді гормондарды еккен едәуір тиімді.

Биелерді ұрықтандырғаннан кейін 4-11-күндері егілген адамның хориондық гормоны прогестерон концентрациясын 0,9 нг/мл, ал ұрықтану көрсеткішін 37% жоғарылатты, прогестеронды 3-10-күндері еккен кезде ұрықтану көрсеткішін 30%-ға жоғарылатты (Г.И.Судаков, 1990: J.S.Stevenson, M.O. Mee 1991). Биелерде эмбриондар өлімін туғызатын негізгі себептердің бірі, буаздықты қамтамасыз ететін және эмбрион дамуына қолайлы орта қалыптастыратын гормондар деңгейінің және олардың ара қатынасының бұзылуы болып табылады.

1.Адамс, Г. П., Р. Л. Мэттери, О. J. Гинтер. 1992. Влияние прогестерона на фолликула, появление фолликулярных волн и циркулирующих фолликулостимулирующего гормона в телок. J. Reprod. Fertil. 96:627-640.

2.Ахмад, N., ЕС Таунсенд, Р. Дейли, Э. К. Инскип. 1997. Отношения гормональной картины и рождаемости к появлению два или три волны фолликула, до и после размножения

3.Данн, Л. Д., М. Г. Дискин, и Ж. М. Сринаму. 2000. Эмбрионов и гибель плода в говядине телок между 14-й день беременности и полной перспективе. Anim. Reprod. Наука 58:39-44.

4.Александр, Б., М. Джонсон, RO Guardia, WL Ван де Графф, П. Л. Сенгер, Р. Г. Sasser. 1995. Эмбриональные потери от 30 в течение 60 дней после размножения и влияние пальпации в прямой кишке о беременности. Theriogenology 43:551-556.

* * *

В данной статье рассматриваются вопросы по выяснению причин эмбриональной смертности у кобыл, и о эффективности применения гонодотропных и стероидных гормонов для коррекции нарушении течения беременности.

This article discusses the issues to clarify the causes of embryonic mortality in hors and the effectiveness of gonodotropy and steroid hormones to correct the violation of pregnancy.

ӘОЖ 636.32/38.082.233

АСЫЛ ТҰҚЫМДЫ ЖӘНЕ КӨПТӨЛДІ ҚОЙ ТОПТАРЫНЫҢ ӨНІМДІЛІК САПА КӨРСЕТКІШТЕРІ

Мұсабаев Б.И., Түгелбаева А.К.

Қазақ мал шаруашылығы және жеміш-өндірісі ғылыми – зерттеу институты ЖШС

Қазіргі экономикалық нарыққа байланысты етті-жүнді қой шаруашылығында жан жақты өнімділігі жақсы дамыған көптөлділігі жоғары генетикалық интенсивті ұнамды мал түрін пайдаланған жөн. Саулықтардың төлділігіне байланысты өсіріліп отырылған жас төлдердің

артуына қарай мал сапасын селециялық тұрғыдан арттыруда және қатал сұрыптау жасауға мүмкіндік береді, әрі отардағы мал басын тез ауыстыруға жағдай жасайды.

Кейінгі жылдары көптеген мемлекеттерде (АҚШ, Англия, Франция, Жаңа Зеландия, Австралия, Россия т.б.) роман тұқымы мен финдық ландрас тұқымдарын шағылыстырып, қысқа мерзім ішінде көптөлді жаңа тұқымның линиясы мен типін жетілдіруде жұмыстар істеліп жатыр.

Көптөлді жаңа тұқым шығаруда - дүние жүзінде жүргізіліп жатқан алдыңғы қатарлы әдістемелер мен технологияларды мал өсіруде, азықтандыруды жақсартуда және мал бағуда пайдалану қазіргі зерттеулерде өзекті болып отыр. Жұмыстың өзектілігіне байланысты 11.12.1981ж. Ауыл шаруашылығы министірілігінің №36 бұйрығы бойынша «О мерах по ускорению выведения новых пород сельскохозяйственных животных, отвечающих требованиям промышленных технологии» бағытта Қазақстанда, Ресейде, Беларуссияда, Украинада өнімділігі 170-200% болатын жаңа көптөлді жартылай биязы жүнді тұқым шығару туралы мәселе қаралды.

Қазақстанда 1978 ж. бастап бүгінге дейін жоспарлы түрде көптөлді етті-жүнді тұқым алуда қазақ биязы жүнді қойларын финдік ландрас және етті-жүнді бағыттағы қазақ қошқарларымен шағылыстыру қазір де пайдаланылуда. Тұқым алуда пайдаланылған қошқарлардың қандылығы жоғарыдағыға сәйкесінше 31,0; 44,0 және 25,0% қандылықты құрады. Осыдан келіп етті-жүнді бағыттағы тез жетілетін белгілері анықталып алынған мал топтарының өнімділігі 170% болатын, ал тірідей салмағы 55,0-57,0 кг, жүн шығымы 2,2-2,4 кг-ға дейін жететіндігі белгілі болды. Жаңа технологияның элементтерін пайдалану, сондай-ақ жас малды өсіруде толыққұнды азықты мейлінше белгілі тәртіппен жұмсау арқылы алынған өнімділікті мақсатты түрде сақтап қалуға болады, әрі қой шаруашылығында өндірілетін өнімді интенсификациялау бәсекелестікке қаблетті етеді. Барлық салалардағыдай қой шаруашылығында да алынған өнімінің сапасын жақсарту асылдандырумен байланысты. Бұл көлемді мәселелердің туындауына әкеледі, қой шаруашылығында жүйелі түрде асылдандыру жұмысын ұйымдастыру мен шараларды басқаруда асылдандыру арқылы малдың ұнамды қасиеттерін жетілдіруде және малдың өнімділік сапасын азықтандыру мен күтуді қатар байланыстыра жүргізуде қол жеткізуге болады. мал шаруашылығында сұрыптау ең басты элементтер қатарына жатады. Малдың шығу тегі, жеке даралық конституциялық-өнімділік сапасы, яғни конституциялық құндылығы, өнімділігі, тұқымдық типтік қасиеттерімен қатар міндетті түрде мал денсаулығына көңіл бөлінеді.

Алынған бонитировка деректеріне сәйкес малдың өнімділігі мен асыл тұқымдылық сапа қасиеттері бойынша малды топтарға бөлуге болады, яғни бонитировкалық класстарға. Қой шаруашылығындағы басты мәселе қатарына келесілер кіреді – аз уақыттың ішінде мал басын мол етіп өсіру, сапалы жетілдірілген мал санын жоғарлату, бәсекелестікке төтеп беретін жағдайға аз уақыттың ішінде жету. Осы мәселердің шешімі ретінде бір бас малдан кем дегенде екі қозыдан алып саулықтардың көптөлділігін көтеру және жас малды дұрыс әдістерге сүйеніп отырып өсіру. Тірідей қой салмағын 30-45кг дейін жеткізуге және азықты пайдалануда 40% дейін үнемдеуге жол ашылды. Малдың көптөлділігі одан алынатын өнімдерге, өнім сапасына әсері бар деген көзқарастар көптен бері айтылып келеді. Кейбір ғалымдардың [3,4] көптөлділік мал өнімділігіне кері әсер етеді деген тұжырымдары да жоқ емес, ал келесілерінің нұсқаулары бойынша көптөлділік мал жасы ұлғайа келе қалптасатындығын [1,2] алға тартады. 2000 жылы қараша, желтоқсан айларында қолдан ұрықтандыруда өндіруші қошқарлардың әр қайсысына жеке дара топтар белгіленіп шәуеттері пайдаланылды, алынған ұрпағына байланысты жұмыстар жүргізілді. Егіз туылған малдардың сыңарларынан таңдалып алынған келесі нөмірдегі №00185 және № 9669 өндіруші қошқарларға бақылау жасалды, олардың бір жастағы салмақтары 68 кг; 66 кг болды. Осы қошқарлардың ұрықтары қолдан ұрықтандыруда 3-4 жастағы егіз туылған, элита классты, тірідей салмақтары 53-57кг болатын 30 саулықты ұрықтандыруда пайдаланылып. №00185 қошқар ұрығымен ұрықтандырылған 8 саулық қайта күйледі, ал №9669 қошқар ұрығымен ұрықтандырылған 6 саулық қайта күйге келіп ұрықтандырылды. №00185 осы нөмірдегі қошқар ұрығымен ұрықтандырылған саулықтардың төлділігі -171%, ал №9669 өндіруші қошқарда -166% болып 5,0%-ға төмен болды. Қозыларды анасынан айырғандағы тірідей салмақтары орташа есеппен №00185 өндіруші қошқарынан алынған тоқтыларда $25,9 \pm 0,7$ кг (n=19), №9669 қошқарынан алынған тоқтыларда - $26,2 \pm 0,3$ кг (n=20) болса, ал еркек тоқтылардағы салмағы $27,1 \pm 0,4$ кг (n=26) және $26,9 \pm 0,3$ кг (n=24) болды. Жүн ұзындығы ұрғашы тоқтыларда 5,4см, еркек тоқтыларда 5,8 кг жетті.

Алынған нәтижелерге байланысты салыстырғанда №00185 өндіруші қошқар бойынша саулықтардың төлділік көрсеткіші №9669 қошқар нәтижесіне қарағанда 5,0% - ға артық болды, бірақ алынған ұрпақтардың тірідей салмағы мен жүн ұзындығы бойынша біршама төмен болғандығы анықталды. Өндіруші қошқарларды толық бағалауда барлық алынған ұрпақтарының, яғни тоқтылардың бір жас кезіндегі сапа өнімділігі бойынша бағалау жасаумен анықталды (1 кесте).

1-кесте. Тоқтылардың өнімдік сапасы

Өндіруші қошқар номері	n	Негізгі көрсеткіштер			
		тірідей салмағы	қырқылған жүн		жүн ұзындығы
			жуылмаған	жуылған	
00185	17	43,2±0,68	2,80±0,04	1,65	11,3±0,30
9669	18	44,0±0,56	2,91±0,04	1,71	11,6±0,28
7200	16	41,0±0,56	2,70±0,05	1,59	10,4±0,20

Тірідей салмағы бойынша 44,0 кг, қырқылған жүн 2,91 кг және жүн ұзындығы 11,6см, сонымен қатар ұнамды тип бойынша 91,2% көрсеткіш берген қошқар 9669 ұрпақтары болды. Ал екінші орында күйек кезіндегі төлділігі жағынан көрсеткіші бойынша 5,0% - ға артық болған 00185 қошқар тұр. Осы қошқарлар ұнамды типті ұрпақ алу жағынан жақсартушы болып табылады, себебі тоқтылардың көрсеткіштері бойынша анық байқалды. Жалпы селекциялық белгі көрсеткіштері бойынша қошқарлардың барлығыда жақсы екендігі анық, минималды қабылданған көрсеткіш талаптарынан тірі салмақ бойынша 37,5-28,1%-ға, қырқылған жүн 16,0-8,0 кг-ға, жүн ұзындығы 16,0-4,0%-ға артқандығымен. 2003 жылы аналықтарды күйек маусымында жоспарлы кезең бойынша 2 топқа 40 бастан бөліп (№7481 №7491) 7-8 жасар екі қошқармен және салыстырмалы топ ретінде 4 ересек (сақа) қошқармен 200 бас аналық ұрықтандырылып салыстырмалы бақылаулар жүргізілді. Ересек (сақа) өндіруші қошқарлармен ұрықтандырылған саулықтардың 261 қозылады (170,6%), ал жас өндіруші қошқарлармен ұрықтандырылған саулықтардың 113 туды (161,4%). Өнімділігі бойынша айырмашылық бақылау және тәжірибелік топтарда 9,2 % құрады. Бақылау тобы бойынша жаңа туылған еркек қозылардың орташа тірідей салмағы (n=140)– 3,75±0,07кг, ұрғашы қозыларда (n=121)-3,3±0,07кг, тәжірибелік топтағы еркек қозылардың орташа салмағы (n=60 және n=53) 3,4±0,08кг және 2,98±0,09кг. Ересек өндіруші қошқарларды мал өсіруде пайдаланғанда алынған еркек қозыларды анасынан айырғандағы (4-4,5 ай) орташа тірідей салмағы 39,6±0,45кг болса (n=128), ұрғашы қозыларда -27,1±0,36кг, ал жас өндіруші қошқарлармен ұрықтандырылған саулықтардан алынған еркек төлдердің салмағы 4-4,5 айында 27,3±0,5кг (n=54), ұрғашы төлдердің салмағы 25,9±0,46кг (n=46) болғандығы анықталды.

Барлық мал басына бонитировкалық жұмыстар жүргізілгеннен кейін, өнімділіктеріне байланысты 69,7% ұнамды тип бөлініп алынды, қалғандары II класстағылары 19,3%, жарамсыздары 11,0% болды. Өнімділік дәрежелерге байланысты ұнамды типтегілері стандарттық талаптардан 4,6-6,7кг және 5,2-13,4% артатындығы анықталды.

Алынған төлдердің ішіндегі бір жасқа келген ұрғашы тоқтыларды селекциялық топ типтеріне, туылған жылына және шаруашылыққа пайдалы белгілеріне қарай бөлінді. Туылған жыл типіне қарай екі және үш егіз туылған мал басын бонитировкадан өткізген кезде 50-60% ұрғашы тоқтылар құрады. Тоқтылар жыл бойы жайлымда қосымша азықтандыруды қажет етпейтін жағдайда өсірілді. 2001 жылы малдарды асыл тұқымдылыққа бағалауда келесідей нәтижелер алынды, элита ұрғашы тоқтылар 75 бас, яғни 72,8%; бірінші кластағылар 22 (21,3%); екінші кластағылар 6 (5,9%). Тоқтылардың салмағы орта есеппен осы кезде 48,6кг құрап, соның ішінде элита 49,8кг; I- 46,3кг; II- 42,3кг; жүн ұзындығы сәйкесінше 11,1см; 9,8см және 7,8см болды. Тірідей салмақ бойынша элита және I класты тоқтылар II классты тоқтылардан тірідей салмақ арасындағы артықшылығының сенімділік дәрежесі (B>0,99) болды.

Осыдан кейін келесідей қорытындыға келуге болады, жұмысты жүргізу барысында тірідей салмақ бойынша осы топтағы екі және үш егіз туылған 103 бас ұрғашы тоқтыны банитировкадан өткізуде 54 бас, яғни 52,4% бағалы көп төлді қой шаруашылығын құру болашағында жақсы селекциялық құнды материал бола алатындығы анықталды. Қырқылған жүннің таза шығымы 1,6кг құрады. Жүн шайыры ақшыл жарық айна түсті 62,5-67,2%, олардың кейбірінде тіпті бағалы ақ шайырлыларыда 25,0-дан 30,7% -дейін кездеседі. Жүннің сапалық

көрсеткіштерінің сараптамасы бойынша жабағы құрлымы штапельді және штапельді бұрымды екендігі, жүн талшықтарының ұзындығы 10,1- 11,2 см; әрі қалың; орташа иректі; ак, ақшыл шайырлы екендігі анықталды.

1. Николаевская Н.Г. использование многоплодных овец// Сельское хозяйства за рубежом -1973. - №3. -С. 22-27.
2. Улянов А.Н., Рыжков А.В. Интенсивная технология полутонкорунного мясо-шерстного овцеводства. –М. Росагропромиздат, 1990.-С.153-179;126-129.
3. Kruge T. Faktors that may influence the performance of animal\\ Supplement to the golden please. - 1974. –v.3.№10.-P.1-4.
4. Lax J, Brown G.N. The effects of inbreeding, maternal handicap and range in age on 10 fleese and body characteristics in Merino rams and ewes// Austral. J.Agric/ Rec. -1967.-v.18. №4.-P.689-706.

* * *

В статье описано создание стада овец с высокой плодовитостью, на основе использования казахской тонкорунной породы (31,0%), финский ландрас – (44,0%) и казахской мясошерстной – (25,0%). При таком сочетании кровности по породам, плодовитость составляет - 170,7%, живая масса - 54,6 - 57,7 кг, настриг шерсти 3,3 -3,5 кг и длиной шерсти 10,7-11,3 см.

ӨОЖ – 613.2+615 874.2

ГИПЕРГЛИКЕМИЯ ЖӘНЕ АРТЕРИАЛДЫ ГИПЕРТЕНЗИЯСЫ БАР НАУҚАСТАРҒА АРНАЙЫ СТЕВИЯ ҚОСЫЛЫП «СТЕВИГУРТ» ЖӘНЕ «КЕРЕМЕТ» АШЫТЫЛҒАН СҮТ ӨНІМДЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Еркебаева С.Ө., Сүлейменова Ж.М., Синявский Ю.А., Сәрсенбаев Б.А.

Мәселенің өзектілігі Ағзаның тіршілігі үшін маңызды негізгі нутриенттердің қажеттілігін толтыру және кең таралған аурулардың алдын алу мәселесінің оңтайлы шешімдерінің бірі - халықтың тамақтануындағы негізгі бұзылыстарды және аурулардың осы немесе басқа да түрінің патобиохимиялық өзгерістерін ескере отырып дайындалған, арнайы өнімдер мен тағамға биологиялық белсенді қоспаларды қолдану болып табылады [1-2].

Осыған байланысты тамақ өнеркәсібінің өзекті мәселесі көмірсудың төменгі құрамымен, табиғи тағамдық қоспамен, соның ішінде қант алмастырғыштармен байытылған дәстүрлі тағами шикізаттың негізінде әзірленген, биологиялық құндылығы жоғары, калориясы төмен өнімдерді дайындау болып табылады [3-5]. жаңа өсімдіктерді, яғни қант алмастырғыш шикізаттарды өсіру технологиясын және тағамдық қоспалар негізінде биологиялық белсенді қоспаларды алу, сонымен бірге қант диабетіне, семіздікке, жүректің ишемиялық ауруына және т.б. ауруларға шалдыққан науқастарға арнаулы бағытталған емдік және алдын алу қасиеттері бар функционалдық тағам өнімдерін жасау тәсілдерін жасау өзекті болуда [5,6]. Осы тұрғыдан бактериостатикалық, антиоксиданттық және гипогликемиялық әсерге ие, құрамында табиғи гликозидтері бар, қанттан жүз есе тәтті, бірақ калориясы жоқ өсімдік жапырағынан оңай бөлінетін стевия өсімдігіне ерекше көңіл бөлінеді [7,8].

Жұмыстың негізгі мақсаты гипергликемиясы, артериалдық гипертензиясы бар науқастарға потенциалдық алдын алу құралы ретінде жаңа арнайы өнімдердің клиникалық тиімділігіне баға беру.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Қойылған тапсырмаларға сәйкес зерттеулер Қазақ тағамтану академиясы (Алматы қ.) және М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінде (Шымкент қ.) жүргізілді.

Зерттеудің бірінші кезеңінде арнайы ашытылған сүт өнімдерін әзірлеуде стевияны қолдану мүмкіндігі бағаланды.

Ашытылған сүт негізіндегі арнайы өнімдердің технологиясы мен рецептурасын әзірлеу мәселелері шешілді, олардың химиялық құрамына баға берілді, әр түрлі температуралық режимде